

Constantin Brâncuși - zborul de piatră din Fundătura Ronsin

Prof. univ. dr. Daniel GĂLĂȚANU
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați;
Membru al *Groupe de Recherche Identités et
Cultures* al Universității din Le Havre, Franța

Résumé: Cet article est censé démontrer que le prince-paysan de la culture roumaine, comme il aimait se définir lui-même, Constantin Brâncuși est de loin le plus important sculpteur roumain. Brâncuși est parvenu à cette performance parce qu'il a apporté avec lui à Paris une prodigieuse dot de traditions roumaines, une façon bien à soi de comprendre le monde et une aspiration perpétuelle vers la perfection.

La persévérance de Brâncuși a réussi accoucher de quelques thèmes fondamentaux qu'il a toujours repris tout au long de sa vie. Une version devenait unique, puis elle avait un double, un triple et se multipliait pour les acheteurs qui devenaient par la suite ses amis. Il a réussi ainsi à créer une sorte de confrérie brancussienne éparpillée un peu partout dans le monde.

Je voulu surtout démontrer dans cet article que Brâncuși ne peut être, en un mot, que la synthèse totale de l'art roumain de tous les temps, et de la spiritualité roumaine en son entier.

Mots clés : *Brâncuși, sculpture, exil, culture roumaine, reconnaissance universelle.*

Acest articol este continuarea fireasca a mai vechilor mele preocupări „civilizaționiste” [1], legate de reprezentanții culturii române din secolul al XX-lea, plecați în durerosul exil politic și spiritual, impus de vitregiile vremii și istoriei, dar fertil și prolific, deopotrivă.

Întocmai iluștrilor săi colegi de generație, Brâncuși avea obsesia plecării, a drumului și a „lumii largi”, fiind, din acest punct de vedere un rimbaldian *l'homme aux semelles de vent* [2]. Toate „plecările” sale erau, de altfel, plasate sub semnul cunoașterii. Acest elan interior, abia conștientizat în el-însuși pe timpul copilăriei sale, s-a concretizat pe drumul maturității sale, dincolo de granițele satului său.

1. Origini și devenire

La 11 ani el fugie de acasă pentru a merge la Târgu Jiu, unde se angajează ucenic la un spoitor. Întors acasă, el pregătește îndelung a doua sa evadare, gustul aventurii fiind la el ca un avânt interior irezistibil. Slatina și Craiova sunt noile etape în drumul său de căutare a marii misiuni ce îi era sortită și pe care a purces s-o găsească singur după ce avea să termine Școala de Meserii din Craiova. El se stabilește la București și va fi primit, în 1898, primul dintre toți concurenții, la Școala de Arte Frumoase.

După anii de studiu, Brâncuși merge pe jos la Paris pentru a-și desăvârși pregătirea, nu înainte de se întoarce la Hobița ca să-și ia rămas bun de la ai săi și de la locurile natale. Hobița este și ea, mai mult decât un punct pe harta României, undeva aproape de Târgu Jiu. Hobița este un spațiu care vorbește și care capătă o semnificație aparte prin care avem posibilitatea de a reconstitui noile sensuri ale operei lui Brâncuși [3].

„Niciodată - scrie criticul de artă român, Eugen Schileru - concordanța contrastelor, niciodată impresia de eleatic și heraclitean, de liniște superbă într-una și aceeași imagine, nu se îmbină într-o asemenea măsură cu impresia de curgere, de fluiditate, ca în cele mai frumoase sculpturi ale lui Brâncuși” [4].

Sosit la Paris, Brâncuși reuși, în doar trei ani, să se impună în lumea artistică, trecând de la portretele modelate în stil rodinian, la compoziții care aveau să traseze noile direcții ale sculpturii secolului al XX-lea: *Rugăciunea*, *Sărutul* și *Cumințenia pământului* (Muzeul de Artă din București se mândrește să dețină două din cele trei: *Rugăciunea* și - deocamdată în custodie - *Cumințenia pământului* - opere culminante și cruciale, unice și non-ciclice, deoarece acestea nu se repetă în alte variante).

Brâncuși a ajuns la această performanță pentru că el a luat cu sine la Paris o prodigioasă zestre tradițională, un mod al său, sănătos, de a înțelege lumea și bucuria creației și o aspirație permanentă spre perfecțiune. Stabilindu-se pentru tot restul vieții sale la Paris, el își amenajează și își mobilează un atelier - cu obiecte făcute de propria mână - al cărui aspect de interior țărănesc oltenesc era atât de evident, încât vizitatorii nu încetau niciodată să se lase impresionați.

S-a afirmat despre Brâncuși că a rămas toată viața un țăran, metaforă pe care el însuși o relua adesea: *„Am fost întotdeauna un prinț țăran”* [5].

Petru Comarnescu - prestigiosul critic de arte vizuale - propunea următorul raport dintre universal și specific național în opera lui Brâncuși:

„Să spunem că oricâte deschideri i-au lărgit orizontul și i-au îmbogățit experiența sa de viață, el tot n-a renunțat la atașamentul său față de tot ceea ce satul îi oferea mai prețios, cu privire la valorile estetice și etice și să spunem că de-aici și-a tras el seva modelului său de viață de mai târziu și inspirația pentru arta sa - iată adevărul și acesta trebuie înțeles cu toate implicațiile sale” [6].

Este acel vast univers românesc care a născut *Cumințenia pământului*, tot de acolo și-au luat zborul toate versiunile de *Măiastra* pe care le-a creat, „materializarea fantasticului românesc, miraculoasa personificare a poveștilor din folclorul nostru, la fel cum piatra și lemnul prelungeau vechiul legământ și destin, legându-i pe veci pe strămoșii noștri de munții și pădurile seculare” (Petru Comarnescu) [7].

Brâncuși a revenit în acest univers românesc pentru a ridica ansamblul de la Târgu Jiu ce culminează cu *Coloana fără sfârșit*, care glorifică sacrificiul eroilor națiunii și aspirația generațiilor spre o continuă ascensiune spirituală.

De altfel, de fiecare dată când revenea în România, Brâncuși trecea „pe-acasă” pentru a-și revedea satul, părinții, prietenii, pentru a contempla munții și a face drumeții în pădure sau pe malul râului. „Desăvârșirea ținutului meu natal - mărturisirea el, mi-a dat o rezervă de bucurie pentru întreaga mea viață și doar așa am putut ființa” [8].

Aventura cunoașterii n-a avut o altă finalitate decât tocmai această perpetuă și generoasă bucurie a creației, bucurie care apărea ca un leitmotiv în aforismele lui Brâncuși. Este o mare bucurie să-l întâlnești pe Brâncuși la Hobița, așa cum e o mare bucurie să-l întâlnești în atelierul său reconstruit în cel mai prestigios loc din lume, în privința artei contemporane, pe terasa din *Beaubourg* din fața Centrului de Cultură și Artă *Georges Pompidou*, sau îl mai întâlnim într-unul din cele treizeci și două de orașe ale lumii, care, în muzee sau în colecții private, îi păstrează operele.

Vocea cu accente patetice însuflețește stâlpii cerdacului țărănesc (care a servit ca sursă de inspirație pentru coloana infinitului), maiul zigzagat din lemn pentru spălarea rufelor (modelul presupus al Marelui Cocoș), meșteșugul țesutului, băncile masive din lemn, grinzile împreunate cu tavanul (o întreagă lume care se restrânge hiperbolic în *Regele regilor*, *Poarta sărutului* sau *Masa tăcerii*) și atâtea alte creații miraculoase.

2. Salonul din Fundătura Ronsin

Prințul - țăran al culturii române, cum îi plăcea lui însuși să se numească, Constantin Brâncuși este de departe cel mai important sculptor român. Atelierul său din Fundătura Ronsin a fost salonul preferat din Paris de către irlandezul Joyce, de către americanul Ezra Pound, de către sud-americani și elvețieni.

El a avut prieteni devotați, printre care aristocrații: Ana Brâncovan, contesă de Noailles prin căsătorie, și fabuloasa *Prințesă X*, baroni germani și olandezi care făceau parte din mulțimea ce se perinda prin salonul său.

Brâncuși nu făcea discriminări rasiale, de religie sau sociale, cu atât mai mult cu cât el avea în cartier prieteni printre micii comercianți.

Mediul parizian eterogen se coagula în jurul său ca pulberea metalică în jurul unui magnet. Brâncuși primea, de asemenea, multe femei. El iubea femeile. Peggy Guggenheim, răutăcioasă, a scris după o ceartă, că el era un padișah cu un harem, la Paris.

Dar debutul său parizian a fost cu adevărat dificil: sosit la Paris când avea 28 de ani, Brâncuși a trăit foarte modest ca ospătar într-un restaurant și ca student înscris la Arte Frumoase. El a fost exmatriculat la 30 de ani pentru depășirea limitei de vârstă.

Muzeul de Artă Modernă din Paris[9] , din apropierea Arcului de Triumf, adăpostește integral atelierul lui Constantin Brâncuși. Operele sale de care se despărțea atât de greu, realizate, de regulă, în versiuni și ipostaze diferite, rezultate din numeroasele sale căutări, au fost donate statului francez prin testament. Franța a devenit a doua sa patrie.

Operele lui Brâncuși nu sunt unice ci duplicate, triplate, multiplicare câteodată la infinit.

O statuie de-a lui Brâncuși întrupează o idee fundamentală, un mit, o alegorie, o emoție. El spunea, ironic, că avea, ca fiecare sculptor, o idee în fiecare zi, că scria un editorial sau un foileton zilnic, ca un jurnalist, un vers, ca fiecare poet autentic, un capitol, ca fiecare filozof care se respectă. *Nulla dies sine linea*. Sculptorul este un artizan, un truditor care muncește timp de șase zile pe săptămână pentru a se odihni în cea de-a șaptea.

Perseverența lui Brâncuși, devenită legendară, a născut câteva teme fundamentale, pe care el le-a reluat tot timpul. O versiune devenea unică, apoi ea avea o dublură, o triplare și se multiplica pentru cumpărătorii care veneau datorită prietenilor lui. Se crease un fel de confrerie brâncușiană împraștiată în

Statele Unite, în America de Sud, în Indii, în Țările de Jos, la Paris și la București, în Germania, precum și în țările scandinave și iberice.

Atelierul său din Fundătura Ronsin, nr. 11, era centrul acestei lumi, al acestei vaste confrerii a artei moderne și a adăpostit până la sfârșitul vieții artistului, capodoperele donate Franței prin testamentul său: *Măiastra*, *Foca*, *Țestoasa zburătoare* (ultima sa operă) [10], ca și *Coloana fără sfârșit*, cu versiunile ei din diverse materiale.

Darul testamentar al lui Brâncuși a fost recompensat de oficialitățile franceze după moartea sa. Casa din fundătura feerică a fost distrusă. Era o clădire veche în centrul Parisului. Operele sculptorului și mobilele sale intacte au fost mutate la Muzeul de Artă Modernă. Acolo era adevăratul loc al gloriei lui Brâncuși.

3. Brâncuși - filosoful care se exprima în piatră - teme și motive-

Brâncuși s-a luptat întotdeauna cu materialele, cu lemnul, cu piatra, cu bronzul. El a reluat în exclusivitate „tăietura directă”, considerată un veritabil procedeu în sculptură, dar și cel mai dificil. El a studiat și admirat delicateța stejarului, a lemnului grațios de nuc, finețea plopilor folosind marmura albă, materialul cel mai reprezentativ, dar n-a fost interesat numai de Carrara și Paros, ci dimpotrivă, a folosit și marmura neagră, cea verde și în dungii. Nici nu a neglijat, în cele 720 de opere ale sale, piatra de diverse colorituri și culori.

El a folosit metalele, mai ales bronzul lustruit, pentru a surprinde toate reflexele luminii. Am putea spune că el a sculptat în plină lumină și că întreaga sa operă este strălucitoare și fosforescentă.

Luminozitatea și spiralele cromatice sunt loviturile de maestru, omniprezente în opera sa. Brâncuși a încercat să sculpteze ca pentru orbi, pentru a-și dezvolta simțul tactil. El spunea că lemnul este mai degrabă prietenos, că marmura este o amantă acaparatoare și că metalele și pietrele au exces de personalitate.

Principiul său de bază era că materialele dictează metoda de lucru. Brâncuși lupta cu materialele și cu formele, pentru concizia formelor, cum spunea el. Dar lupta se dădea mai ales împotriva academiilor și școlilor, împotriva lui Michelangelo, italianul de geniu, pentru a găsi noi căi în sculptură.

Cristian Velescu este de părere că două sunt sursele primordiale ale sculpturii lui Brâncuși, cele platoniciene, mult timp ignorate - chiar dacă criticii au menționat câteodată, foarte rar, este adevărat, lecturile din Platon ale

sculptorului [11]; cea de-a doua (cea orientală) considerată exotică, intră într-un raport de consonanță care nu presupune complementaritate ci armonie.

Creația brâncușiană a beneficiat de izomorfismul pe care l-am putut constata în cazul celor două direcții ale gândirii pentru a-și îmbogăți posibilitățile de asociere și conotație, simbolismul propriu al sculpturii lui Brâncuși conducând prin aceasta la un nivel extrem de complex și evident polisemic.

Vedem, de exemplu, că opera numită *Cocoșul* se află nu numai în raport tematic și de semnificație cu ultimele cuvinte ale lui Socrate din dialogul Phaidon [12], ci împărtășește, de asemenea, semnificațiile inițiatice ale sacrificiului simultan către Asclepios și către Apollo.

Cocoșul - despre care vom vorbi la modul general, căci cunoaștem numeroasele variante ale acestei opere - este strâns legat de *Misterele din Eleusis*, la fel ca și seria *Muzelor adormite* și opera în marmură *Somnul*. Semnificația lor, în consecință, are o încărcătură inițiativă.

Se spune că un număr important de teme brâncușiene își are originea în sugestiile venite din orizontul sculpturii lui Rodin. Noutatea sculpturii lui Brâncuși se datorează contactelor culturale din anturajul sculptorului francez. Dacă ținem cont de faptul că, printre curentele artistice europene de la sfârșitul secolului al XIX-lea, simbolismul este cel mai bine reprezentat prin tendințele ezoterice și inițiatice caracteristice perioadei moderne și că *Somnul* are accente simboliste și rodiniene pronunțate, trebuie să admitem că toată seria operelor - *Somnul*, *Muzele adormite*, își găsesc izvoarele în curentul amintit și în ambianța ezoterică.

Când Brâncuși a sculptat aceste opere, a fost influențat de cartea lui Steiner, *Creștinismul ca fapt mistic și misterele antichității* [13], care se și găsea, de altfel, în biblioteca sa [14].

4. Brâncuși – sinteza spiritualității românești

Constantin Brâncuși, fostul elev al lui Auguste Rodin, a lăsat o operă românească prin esență, care nu încetează să surprindă și să fascineze. Prin mesajul său grav și profund, ca și prin derutanta sa simplitate, opera brâncușiană se situează în centrul absolut al sculpturii, cum spunea magistral Dan Hăulică [15]. Dar clasicismul său este cu siguranță mai vechi decât Elada, căci spiritul artei sale străbate profunzimea ținutului nostru pentru a dezvălui, într-o viziune atemporală și purificată, însăși esența vieții și a lucrurilor.

Pentru eroii români, căzuți în timpul primului război mondial, el ar fi vrut să înalțe un monument care să semene cu o fântână uriașă. Neavând cum să o ridice la Hobița, el a ridicat, treizeci de ani mai târziu, la Târgu Jiu, *Coloana fără sfârșit*, monument care încununează întreaga sa operă. Această verticală metalică, austeră și simplă, care respinge orice încercare de descriere, pe care nu se urcă nici una din volutele interminabile ale basoreliefurilor ce ornează coloanele romane, dezvăluie o bogăție de neegalat.

Operă dominantă, ridicată la frontierele Carpaților, „această coloană a cărei geometrie relevă arta decorativă românească, este expresia supremă a marilor motive din sculptura brâncușiană” [16]; temele sale figurative sunt acolo, în mod tainic prezente prin însăși abstractizarea monumentului.

Într-adevăr, această coloană implantată în pământul românesc, poartă în sine o fantastică abundență de semnificații, nenumărate rapeluri la opera lui Brâncuși. Prezența acestor motive figurative nu este o simplă supoziție dată de jocul imaginației.

Fiecare dintre specialiștii care vin în România este frapat de nobila sobrietate a monumentului, de geometria purificată a acestor elemente octaedrice, a căror repetare naște acest ritm vertical pornind spre cer, prestigios mesaj al artei românești.

De la neclintirea munților albaștri, ce se ondulează la orizont, Brâncuși a învățat demnitatea, echilibrul, liniștea, calmul primordial. Râul ce curgea la câteva sute de metri de casa părintească, l-a învățat misterele pietrei ce lucește întotdeauna altfel în lumina cernută printre frunzele copacilor. Însăși păsările - stilizate în țesăturile oltenești - l-au învățat dorul pentru zbor, pentru înălțimi, aspirația spre perfecțiune [17]. Brâncuși nu poate fi, într-un cuvânt, decât sinteza totală a artei românești din toate timpurile, a însăși spiritualității românești și a întregului nostru pământ comun.

Note:

- 1) V. Daniel Gălățanu, *Echos roumains dans la culture française au XXe siècle (2ème édition)*. Zigotto, Galați, 2012.
- 2) *Omul cu tălpile de vânt* [n.t.]
- 3) V. Mariana Șipoș, *Brâncuși sau aventura cunoașterii*, în *Vacanțe în România*, 215/1989, p. 15, dar și https://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Br%C3%A2ncu%C8%99i.
- 4) *Apud Mariana Șipoș, op. cit.*
- 5) *Ibid.*
- 6) Petru Comarnescu, *Brâncuși*, Meridiane, 1972, p. 107.
- 7) *Ibid.*

- 8) *Ibid.*, apud. Mariana Şipoş, *op. cit.*, p.14.
- 9) Cf. <http://mediation.centrepompidou.fr/education/ressources/ENS-brancusi/ENS-brancusi.htm>
- 10) Cf. https://fr.wikipedia.org/wiki/Constantin_Br%C3%A2ncu%C8%99i
- 11) Cf. Velescu, Cristian, *Brâncuşi - iniţiatul*, Editis, Bucureşti, 1993, p. 37.
- 12) Platon, *Dialogurile* (traducere de Cezar Papacostea), E.P.L, Bucureşti, 1968, apud. *Ibid.*
- 13) https://ro.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner, site vizitat la data de 8.10.2017.
- 14) Cf. Mariana Şipoş, *op. cit.*, p.15.
- 15) Dan Hăulică, *Brâncuşi*, E.P.L., Bucureşti, 1982, p. 79.
- 16) *Ibid.*.
- 17) V. Mariana Şipoş, *op. cit.*, p. 15.

Bibliografie:

- * *La nouvelle française* – janvier 1973;
- * *Le français dans le monde* – septembre 1973;
- * *Vacanţe în România*, 215/1989.
- 1) ***, *La Roumanie et la Francophonie*, Anthropos, Timișoara, 2000;
- 2) Comarnescu, Petru, *Brâncuşi*, Meridiane, 1972;
- 3) Gălăţanu, Daniel, *Echos roumains dans la culture française au XXe siècle (2ème édition)*. Zigotto, Galaţi, 2012;
- 4) Hăulică, Dan, *Brâncuşi*, E.P.L., Bucureşti, 1982;
- 5) Platon, *Dialogurile* (traducere de Cezar Papacostea), E.P.L, Bucureşti, 1968;
- 6) Şipoş, Mariana, *Brâncuşi sau aventura cunoaşterii, în Vacanţe în România*, 215/1989;
- 7) Ungureanu, Cornel, *La vest de Eden*, Amarcord, Timișoara, 1995;
- 8) Velescu, Cristian, *Brâncuşi - iniţiatul*, Editis, Bucureşti, 1993.

www.culture.gouv.fr.

http://www.univ-lehavre.fr/ulh_services/Travaux-de-Daniel-Galatanu.html

https://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Br%C3%A2ncu%C8%99i

https://fr.wikipedia.org/wiki/Constantin_Br%C3%A2ncu%C8%99i

<http://mediation.centrepompidou.fr/education/ressources/ENS-brancusi/ENS-brancusi.htm>

https://ro.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner